

Hónapló

Dalos György

Hideg múzeumok

Berlin, 2019. november 11.

Gondoltam, eldicseksem A.-nak Odesszával, ahol tavaly egy irodalmi fesztiválon jártam először (ld. *Mozgó Világ*, 2018. november), megosztom vele e gyönyörű tengerparti város látványát. Utazó kedvünket fokozta, hogy ezúttal a Ryanair Berlinből kijevi átszállás nélkül közvetlenül a helyszínen landolt, és a Primorszkij bulváron a Hotel Londonban sikerült szállást szerezni, ráadásul meglepően mérsékelt áron. Német viszonylatban a taxiköltség is elviselhető volt, úgyhogy büszkén lépegettem a szobához vezető hosszú folyosón, amelyet – erről is beszámoltam tavaly – a híres-neves szállodavendégek, Csehov, Gorkij, Majakovszkij, Stevenson, Isadora Duncan és mások arcképei díszítettek. Napsütéses sétára készülődve észleltük, hogy szobánk lehetne melegebb is – a hőmérő 17 fokot mutatott –, s a recepción ezt szóvá is tettük. Az udvarias fiatalember sajnálkozva tárta szét karját, mondván, hogy a városban november elsejével kezdődik a fűtési szezon, amely napon mi már ismét a Ryanair utasiként indultunk vissza Berlinbe. Addig pedig legfőljebb a klíma felmelegedésében, illetőleg saját testünk belső fűtésében reménykedhettünk – ez utóbbit az ebédhez és vacsorához megrendelt Sztolicsnaja vagy Hortica biztosította. Egyszóval semmi sem emlékeztetett a legutóbbi vénasszonyok nyarára.

64

A napi kalandozások során a csípős tengeri szél és szúrós eső elől be-betértünk zárt helyiségekbe, főleg kiállítótermekbe. Legközelebb a Puskin Múzeum esett, valamikori olasz fogadó. Itt lakott a költő, formailag külügyi hivatalnok, szabadságolásnak álcázott száműzetése odesszai időszakában. Az *Anyeginen* dolgozott, és szentpétervári emlékeit felidézve saját helyzetét is reflektálta: „Ott rám is sok víg óra várt, / De észak rossz nekem, csak árt.” Azután összekülönbözött gróf Voroncov helyi kormányzóval, aki mihamar megkérvényezte az udvarnál, hogy Puskinat távolítsák el Odesszából. Politikai érvel – a költő állítólagos ateizmusával – állt elő, de a fáma azt suttogetta, hogy valójában szép ifjú feleségét féltette Puskin ellenállhatatlan varázsától. A fámát az adott helyzetben a teremőr, kortalan „gyevuska” képviselte, aki szerint igenis volt „románc” a kormányzóné és a száműzött között, akit, mint említette, „forró afrikai vére” hajtott, utalva ezzel Puskin Abesszíniából származó dédnagyapjára. A „gyevuska” téli öltözetet viselt, bevallotta, hogy fázik, minthogy a múzeum is fűtetlen volt.

Hasonló hőmérsékleti viszonyokkal találkoztunk a képzőművészeti, város-történeti s a Holokauszt múzeumban, valamint a szovjetorosz jazz királyának, Leonyid Utyosovznak egykori szülőházában. Ezek a látogatások mindig szolgáltak valami újdonsággal. A festészetet Ajvazovszkij uralta monumentális tengeri freskóival – mellesleg az egyikén éppen Puskin vesz búcsút Odesszától a

tengerparton. A hideg itt is beleette magát a falakba, és a teremőrök, nyugdíjas asszonyok rendre dideregtek. Egy fiatal múzeumi munkatársnő elmondta, hogy a fűtési szezon blokkolása nem egyedüli gondja az intézménynek: az állami-városi szubvenciókból nem telik képvisárlásra, harminc éve nem tudnak katalógust kiadni, és a rég esedékes tatarozásokra sem telik. Más épületek állagánál a pénzsűke még feltűnőbb volt. A várostörténeti kiállítás egy részét el kellett keríteni, minthogy a mennyezet több helyen is fenyegetően repedezni kezdett. Ilyeténképpen gyakorlatilag megtekinthetlenné vált az 1941 nyarán kezdődő román megszállás anyaga. Utolsó esténket az Orosz Drámai Színházban töltöttük egy Édith Piaf-ról szóló musical elég gyöngye előadásán. A Katonáénál nagyobb nézőtér zsúfoltságig megtelt – a nézők, mondhatni, egymást melengették.

Bevallom, kicsit röstellem a hívös fogadtatás miatti fanyalgásomat. Végül is Ukrajna háborús helyzetben vár a még csak beköszöntő télre. Meg aztán vannak magányos hősök, akik nem Celsiusban, hanem elismerésben gondolkodnak. Közéjük tartozik Albert Malinovszkij író, költő és dalszerző, akinek a nevével először találkoztam. A hetven év körüli férfi, mint mondja, az odeszszai nyelvet – több nyelvből táplálkozó zsargont – kívánja népszerűsíteni, s teszi ezt közvetlenül a Hotel London tőszomszédságában, háttal a tengernek, napi négy órában. Tucatnyi saját kiadású könyvét egy sétánypad elé állított kempingasztalon teríti szét, onnan kínálja portékáit. Fogalmam sem volt róla, miféle irodalmat művel, de áldoztam néhány grivnát anekdotás könyvére – megjelent 500 példányban, mindegyik dedikálva. Gesztusom szociális belátásból fakadt, de közben valami irigységféle is bujkált bennem. Bármily nagyra tartanám saját életművemet, a világ minden kincséért sem kereskednék vele plusz 12 fok mellett, de talán még nyári melegben sem.

*

1970 tavaszán Haraszi Mikivel együtt közönségként vettünk részt egy budapesti költészeti fesztiválon. Leginkább Hans Magnus Enzensberger neve vonzott bennünket, akit én egyszer a moszkvai Írók Háza színpadán láttam hasonló rendezvényen. Attól kezdve mindent elolvastam tőle, ami Magyarországon hozzáférhető volt: magyarul a Garai Gábor fordításában megjelent *Vallatás éjjélkor* című verseskönyvét, németül pedig a Váci utcai Idegennyelvű Könyvesboltban csodamód kapható *Politika és bűnözés* című esszékötetét. A matiné után megszólítottam, és ő maga ajánlotta fel, hogy másnap kora délelőtt találkozunk. Előző este apám kopott írógépén nyersfordításokat barkácsoltam néhány versemből és rövid prózai írásokból azzal a kimondatlan céllal, hogy talán segíthetne az itthon alig publikálható művek kinti megjelentetésében. A Rózsák terén ültünk egy padon, átadtam neki a szövegeket, mire ő viszonzásként az általa szerkesztett *Kursbuch* legfrissebb számával ajándékozott meg. Beszélgetésre nem sok időnk maradt – neki kora délután indult vissza a repülőgépe. Lehetett vagy hatvan percünk – számomra csillagóra.

A témákra alig emlékszem. Talán Magyarország, Kuba, a Szovjetunió, Németország, Vietnám vagy akár József Attila is szóba került, akit elsőként ő közölt egy nyugatnémet antológiában. Mindenesetre úgy éreztem magam a beszélgetés után, mintha valaki egy dohos, nyirkos szobában rám nyitotta vol-

na az ablakot, hogy friss levegőt kapjak. Hát persze! Lehetett baloldaliként görcs nélkül gondolkodni, karcsún és elegánsan fogalmazni, Maótól és Sztálintól megszabadulni, Marxot nem félistenként, hanem szimplán szerzőként olvasni. Ekkora belső szabadságtól szinte kihagyott a lélegzetem.

Később, amikor már a tömbön belül utazhattam, a kelet-berlini főpostáról felhívtam őt nyugat-berlini lakásában, és megbeszéltük a következő találkozót. Elébe mentem a friedrichstrassei átkelőhelyhez. Világoskék farmeröltönyében oly lezseren lépett ki a „Könnyek palotájából”, mint aki ugyanazon város egyik kerületéből átsétál egy másikba. Nyers szövegeimből időközben néhányat lehozott a *Kursbuch*-ban és biztatott, hogy küldjek újabbakat. Küldeményeimet hasonlóképpen transzformálta korrekt németre, s ebben az átformálásban mindig rejtett némi tapintatos stíluskritika. 1976-ban egy kicsempészett hosszabb prózám kapcsán – megint csak a határátkelőhely közelében – őszintén, bár diplomatikusan adta tudtomra, hogy a művet nem találta túl meggyőzőnek. Talán vigaszként tette hozzá, hogy ha érettebb szövegeket írok, biztosan támogatni fogja a megjelenésüket. Volt okom rá, hogy bízzak az ígérésében – Haraszi Miklós *Darabbére* is egyenesen az ő zakójából került a nemzetközi könyvpiacra. S valóban: 1979 őszén első német kötetemet Enzensberger ajánlására jelentette meg a nyugat-berlini Rotbuch Verlag.

Ma kilencvenéves, és tekintettel mentoraim és pályatársaim drámai fogyatkozására, különös örömmel tölt el, hogy ezt a mondatot jelen időben írhatom le.

*

66

Szomorú és groteszk szimbólumháborúnk kapcsán lehetetlen nem gondolnom kiskamaszkoromra, s benne is az 1956/57-es tanévre, amikor iskolám postacíme szeptembertől júniusig négy ízben változott meg: tanévnyitáskor Sztálin út, némi fegyverpogás közepette, rögtönzött utcatáblákon Magyar Hősök útja, a még nem egészen konszolidálódott Kádár-éra elején Magyar Ifjúság útja, majd az 1957-es évvárón, immár a bizonyítványban körpecséttel rögzítve Népköztársaság útja névre hallgatott. Maradt eközben a házszám – 68 – s mindenki tudta, hogy valójában az Andrásy útról van szó, olyannyira, hogy még az iskolától macskaugrásnyira lévő ÁVH-központot is – ma a Terror Háza – „az Andrásy út 60” néven emelgette a suttygó emlékezet. Mindezen újrakelesztések kezdőpontja Mikus Sándor művének 1951-es felavatása volt. A roppant szobor és a hozzá illeszkedő felvonulási tér kedvéért akkor a Regnum Marianumot áldozták fel, s a rémhírek szerint a nyolcméteres monstrumba több uralkodónk bronzanyagát is beledolgozták, úgy, hogy – mint akkoriiban mondták – a generalisszimusz ereiben királyi vér folyt. Aztán maradt a csizma, majd az üres dísztribün, 1990 után még az sem.

A jelképek efemer volta, amely egyben saját mulandóságunkra is figyelmeztet, számomra egy hatvanas évek végi kupléban rögzült meg. Ha jól emlékszem, Boros Lajos szerezte és adta elő a kis dalt, amely „a Bóvli Művek gyár-egységéről” szólt, s a „felfújható gumiszobor” ötletével állt elő: „Kit a népe hön szeret, / szobra bá fúj bő szelet, / és a szobor módfelett / díszíti a főteret. / Reakció ha feltámad, / semmi mást már nem tehet, / legfeljebb majd a szoborból / kiereszti a szelet.”